

چارچوب تهیه پیوست فرهنگی

چکیده

تهیه صحیح پیوست فرهنگی نیازمند اتخاذ رویکردی مشخص و در نظر گرفتن چارچوب مفهومی معینی است که نحوه، شیوه‌ها و روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها و همچنین ابعاد مختلف پیوست فرهنگی را مشخص سازد. این چارچوب مبنایی برای قضاوت درخصوص کیفیت تهیه پیوست فرهنگی خواهد بود. در این گزارش چارچوبی برای تهیه و تدوین پیوست فرهنگی ارائه شده است.

مقدمه

اجرای پروژه‌های عمرانی، اقتصادی و به‌طور کلی سیاست‌های توسعه‌ای در جامعه، باعث ایجاد تغییرات و دگرگونی‌هایی در حوزه‌های مختلف اجتماعی می‌شود. این تغییرات در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مواردی ملموس و بی‌واسطه است، زیرا هدف از اجرای پروژه‌های عمرانی، دستیابی به تغییرات و دگرگونی‌های مشخصی در این حوزه‌هاست. از همین‌رو زمانی که راهی ساخته و یا سدی احداث می‌شود این اقدامات برای حل و دستیابی به هدفی معین انجام می‌شود. بنابراین در اجرای هر پروژه و اعمال هر سیاستی، اهداف مشخص و مورد نظری وجود دارد و انتظار می‌رود اجرای پروژه و پیامدهای حاصل از آن، منجر به حل مسئله و ارتقای کیفیت زندگی اعضای جامعه هدف شود.

با این حال اجرای پروژه‌های عمرانی و اقتصادی به دو صورت با فرهنگ ربط پیدا می‌کند. در حالت اول عدم تناسب طرح یا سیاست با فرهنگ و شیوه زندگی مردم، باعث ناکارآمدی و غیرقابل استفاده ماندن طرح اجرا شده می‌شود برای مثال واحدهای مسکونی احداث شده برای زلزله‌زدگان بوبین‌زهر در استان قزوین به‌دلیل اینکه با شیوه زندگی روستاییان منطقه تناسبی نداشت، مورد استفاده قرار نگرفت.^۱

در حالت دوم اجرای پروژه‌های اقتصادی و اعمال سیاست‌های توسعه‌ای، بر فرهنگ مردم بومی و محلی تأثیر می‌گذارد و باعث دگرگونی در متغیرهای فرهنگی آنان می‌شود. این تغییرات طیفی از ارزش‌ها و باورهای مردم تا از بین رفتن منابع و زیرساخت‌های فرهنگی را دربرمی‌گیرد،

حتی اگر افراد جامعه در برابر این تغییرات واکنش و مقاومتی نشان ندهند. برای مثال تبدیل واحدهای مسکونی به آپارتمان در شهرهای ایران بدون مقاومت مردم انجام شد اما یکی از نتایج منفی این تغییر از بین رفتن فرهنگ محله‌ای و تغییر ارزش‌های همسایگی در جامعه بوده است. همان‌گونه که ساخت سد سیوند باعث تهدید و در مواردی تخریب آثار باستانی و برخی منابع فرهنگی منطقه شده است.

بنابراین پروژه‌ها و طرح‌های اقتصادی از یک‌سو در زمینه فرهنگی معینی اجرا می‌شوند و تحت تأثیر آن قرار دارند و ازسوی دیگر بر فرهنگ موجود تأثیر می‌گذارند و شیوه زندگی افراد جامعه را تغییر می‌دهند. تهیه پیوست فرهنگی، شناسایی مؤلفه‌های فرهنگی مهم و تأثیرات عمده این مؤلفه‌ها بر طرح‌ها و سیاست‌های اقتصادی است. تحقیق حاضر چارچوبی برای تهیه پیوست فرهنگی ارائه کرده و دستورالعمل‌هایی را برای انجام این کار پیشنهاد می‌دهد. این تحقیق با الهام از گزارش‌های یونسکو درخصوص تأثیرات فرهنگی تهیه شده است.^۱

زمینه و تاریخچه

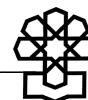
اجرای سیاست‌های توسعه‌ای در کشورهای مختلف به‌خصوص در کشورهای درحال توسعه باعث ایجاد دگرگونی‌های شدید در فرهنگ این کشورها شده است. در نتیجه این اقدامات، بسیاری از ارزش‌های محلی و بومی و باورهای دینی و مذهبی تغییر کرده‌اند. در کنار تضعیف فرهنگ بومی، ارزش‌های مقبول سبک زندگی غربی در بسیاری از این جوامع رواج یافته و هویت فرهنگی بومی به خطر افتاده است. در پی این تحولات بود که در بسیاری از کشورها ضرورت تهیه پیوست فرهنگی برای پروژه‌های عمرانی و سیاست‌های توسعه‌ای مطرح شد.

سابقه تاریخی ضرورت تهیه پیوست فرهنگی در ایران به بیانات رهبر انقلاب در سال ۱۳۸۶ و در جهان به سومین همایش سالیانه بین‌المللی تنوع فرهنگی در سال ۲۰۰۲ باز می‌گردد.

پس از ۲۲ سال از تصویب ضرورت انجام ارزیابی‌های زیست‌محیطی برای پروژه‌های اقتصادی بود که توجه به تهیه پیوست فرهنگی در محیط بین‌المللی پدیدار شد. این توجه حاصل دو اقدام مهم و تأثیرگذار بود. نخست در سال ۱۹۸۰ در ایالات متحده، ضرورت ایجاد سازمان جدیدی مورد بحث و بررسی قرار گرفت که ترکیب این سازمان شامل مؤسسات ارزیابی تأثیرات محیطی، ارزیابی تأثیرات اجتماعی، ارزیابی تکنولوژی، ارزیابی ریسک و دیگر زمینه‌های مرتبط می‌شد. این

۱. مهمترین منبع مورد استفاده در این گزارش:

Framework for Cultural Impactasses Ment, Burmak.Sagnig, Dakar, Sengal, 2004.

سازمان مقدمه تأسیس مؤسسات ارزیابی تأثیرات فرهنگی بود.

سپس در سال ۱۹۹۲ در اجلاس سازمان ملل درباره محیط زیست و توسعه، تأثیرات زیست‌محیطی فعالیت‌های توسعه‌ای به‌عنوان ابزار مناسبی برای توسعه پایدار، مورد توجه جهانیان قرار گرفت. پس از این اجلاس، از حکومت‌ها خواسته شد تا سیاست‌های زیست‌محیطی ملی را تعیین کرده و سازمان محیط زیست خود را تأسیس کنند تا مسائل توسعه‌ای با پیامدهای زیست‌محیطی را مورد بررسی قرار دهند. فراهم ساختن اقدامات ضروری مثل به تصویب رساندن قوانین و مقررات لازم و ایجاد نهادها و چارچوب‌های سیاستی برای ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی، مبنایی فراهم ساختن تا از سازمان‌ها و نهادهای فعال در عرصه فعالیت‌های توسعه‌ای خواسته شود قبل از انجام فعالیتی که ممکن است تأثیرات عمیقی بر کیفیت زندگی محیط انسانی داشته باشد، ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی را انجام دهند.^۱

از آنجایی که در آماده ساختن گزارش تأثیرات زیست‌محیطی استفاده از علوم تجربی و انسانی ضروری بود به‌تدریج بررسی عناصر اجتماعی در ارزیابی تأثیر زیست‌محیطی نیز مورد توجه قرار گرفت که در نهایت منجر به پیدایش اصول دقیق و دستورالعمل‌های معینی درباره ارزیابی تأثیرات اجتماعی شد. به‌گونه‌ای که درحال حاضر دستورالعمل ارزیابی تأثیر اجتماعی که توسط چند نهاد بین‌المللی تهیه شده در دسترس همه کشورها قرار گرفته است.

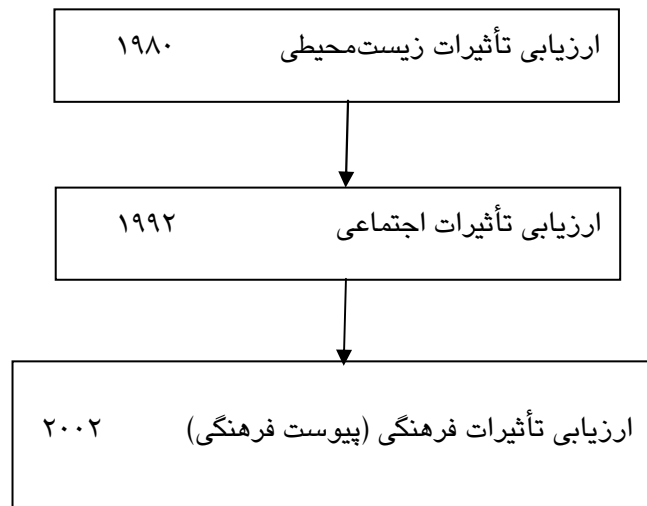
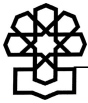
بنابراین ابتدا ضرورت ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی پروژه‌های اقتصادی و توسعه‌ای احساس شد و سپس از دل ارزیابی زیست‌محیطی، ارزیابی تأثیرات اجتماعی شکل گرفت. علاوه بر این در تهیه گزارش ارزیابی تأثیر زیست‌محیطی، هم به متغیرهای اجتماعی و هم به متغیرهای فرهنگی توجه می‌شد. درحالی که برخی از گزارش‌های ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی، متغیرهای اجتماعی را از متغیرهای فرهنگی جدا می‌کردند و در برخی دیگر، متغیرهای فرهنگی در زیرمجموعه متغیرهای اجتماعی قرار می‌گرفت.^۲

ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی انجام شده در کشور ما نیز متغیرهای فرهنگی را ذیل متغیرهای اجتماعی به‌کار می‌برند به‌گونه‌ای که در تحقیقات انجام شده توسط شهرداری تهران و در آثار منتشر شده توسط این نهاد، عنوان دستورالعمل تأثیرات اجتماعی - فرهنگی قید می‌شود و متغیرهای فرهنگی در ذیل متغیرهای اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد. این گزارش‌ها فرهنگ را به‌عنوان بخشی از ابعاد اجتماعی ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی در نظر می‌گیرند.

بنابراین به‌لحاظ تاریخی پیدایش، ضرورت و اهمیت تهیه پیوست فرهنگی به شکل زیر بوده است:

1. Ibid.

2. Ibid.

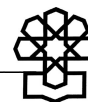
اهداف پیوست فرهنگی

مهمترین هدف پیوست فرهنگی ایجاد زمینه و شرایطی است که در آن ضمن اینکه پروژه‌های اقتصادی به نحو مطلوبی انجام می‌شوند، ارزش‌ها و میراث فرهنگی ملی و بومی نیز حفظ می‌شود. با انجام پیوست فرهنگی، سازمان‌ها و مؤسسات و کارگزاران پروژه‌های عمرانی و اقتصادی در قبال تأثیرات فرهنگی پروژه‌هایی که اجرا می‌کنند مسئول بوده و باید اقدامات لازم را برای کاهش و یا جبران این تأثیرات انجام دهند.

پیوست فرهنگی در واقع مجرای است که از طریق آن پیشرفت کشور بدون آسیب رساندن به هویت فرهنگی و بومی و بدون تغییر ارزش‌های فرهنگی و دینی صورت می‌گیرد. اگرچه جهت‌گیری پیوست فرهنگی به سمت حفظ ارزش‌ها و میراث فرهنگی است، اما در همان حال زمینه‌ساز اجرای موفق و صحیح پروژه‌های عمرانی نیز خواهد بود. اجرای پروژه‌های سازگار با فرهنگ بومی و توجه به ویژگی‌های روان‌شناختی و فرهنگی افراد جامعه از مؤلفه‌های مهم موفقیت اجرای پروژه است.

تفاوت‌های پیوست فرهنگی در سطح بین‌المللی و ملی

تهیه پیوست فرهنگی در محیط بین‌المللی با اجرای آن در داخل کشور تفاوت‌های مهمی دارد. این تفاوت‌ها هم از حیث اهداف و هم از حیث جهت‌گیری‌ها و سطوح پیوست فرهنگی است:

۱. هدف از تهیه پیوست فرهنگی

مهمترین هدف از تهیه پیوست فرهنگی در محیط بین‌المللی حفاظت از تنوع فرهنگی در جهان است. از همین روی متغیرهای فرهنگی مورد توجه، در چارچوب نظام فرهنگی مستقر اهمیت داشته و طرح‌ها و پروژه‌هایی که به تنوع فرهنگی آسیب می‌زند مورد توجه است. درحالی که در نظام جمهوری اسلامی ایران ضمن اینکه حفاظت از میراث فرهنگی در پیوست فرهنگی اولویت دارد، حفظ شیوه زندگی دینی هدف اصلی است. نظام اسلامی از ابتدای انقلاب در تلاش بوده است تا فرهنگ عمومی جامعه را به سمت دینی شدن سوق دهد، در نتیجه پروژه‌های اقتصادی و توسعه‌ای باید در جهت فراهم ساختن این زمینه در جامعه اجرایی شوند. به‌عبارت دیگر پروژه‌های اقتصادی باید جهت تحقق شیوه زندگی دینی در جامعه اجرایی شده و ضمن حل مشکلات به این شیوه زندگی آسیب نرسانند. در پرتو همین دیدگاه است که معماری شهری، خانه‌سازی و انجام فعالیت‌های اقتصادی شکل متفاوتی به‌خود می‌گیرد. معماری سنتی شهری ایران با رعایت همین اصول و با عنایت به تحقق شیوه زندگی اسلامی و دینی شکل گرفته است.

۲. سطوح انجام پیوست فرهنگی

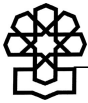
با توجه به متفاوت بودن هدف از تهیه پیوست فرهنگی در کشور با محیط بین‌المللی، اولویت سطوح پیوست فرهنگی نیز متفاوت است. درحالی که در محیط‌های بین‌المللی حفاظت از میراث فرهنگی و آثار باستانی در اولویت است، در کشور ما حفاظت از ارزش‌های معنوی و مذهبی و صیانت از شیوه زندگی دینی در اولویت قرار دارد. تفاوت در اولویت اجرای پیوست فرهنگی در مثال‌هایی که از انجام پیوست فرهنگی در گوشه و کنار جهان انجام شده است مشهود است.

تعریف مفاهیم

پیوست فرهنگی در ساده‌ترین تعریف عبارت است از:

فرآیند تعیین نتایج و پیامدهای فرهنگی فعالیت عمرانی و اقتصادی جاری یا پیشنهاد شده. پیوست فرهنگی در واقع ناظر به تأثیرات فرهنگی است که هر نوع فعالیت و سیاستگذاری به همراه دارد به‌گونه‌ای که این پیامدها به میزان قابل توجهی ارزش‌ها، هنجارها، باورها، اعمال، نهادها و شیوه زندگی افراد جامعه، کار، اجتماعی کردن و سازمان دادن آنها را به‌عنوان بخشی از جریان زندگی فرهنگی تغییر می‌دهد.

بنابراین پیوست فرهنگی عبارت است از فرآیند تعیین، پیش‌بینی، ارزیابی و آگاه‌سازی درخصوص تأثیرات احتمالی فعالیت یا سیاست جاری یا پیشنهاد شده بر زندگی، نهادها و

منابع فرهنگی. از این طریق پیوست فرهنگی با هدف حذف تأثیرات مخرب و افزایش نتایج مثبت، یافته‌ها و نتایج را در فرآیند برنامه‌ریزی و تصمیم‌سازی وارد می‌سازد.¹

از تعریف بالا می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که تهیه پیوست فرهنگی به این نحو است که تصمیم‌سازان باید قبل از انجام فعالیت، پیامدهای اقداماتشان را بدانند و افرادی که تحت تأثیر قرار می‌گیرند نه تنها باید تأثیرات را ارزیابی کنند، بلکه این فرصت را داشته باشند تا در ساخت آینده خود سهمی باشند.

اجزای پیوست فرهنگی

اجزای پیوست فرهنگی عبارت است از:

۱. توصیف وضعیت موجود

۱-۱. توصیف ویژگی‌های اقدام و فعالیت پیشنهادی

قبل از انجام هر اقدامی باید ویژگی‌های پروژه پیشنهادی با دقت توصیف شود. در خلال این توصیف است که معلوم می‌شود آیا پروژه اساساً نیاز به تهیه پیوست فرهنگی دارد؟ اگر پروژه صرفاً تأثیرات زیست‌محیطی یا اجتماعی داشته باشد، در آن صورت تهیه پیوست فرهنگی ضروری نخواهد بود. اما اگر فعالیت پیشنهادی شیوه زندگی، منابع و زیرساخت‌های فرهنگی افراد جامعه را تحت تأثیر قرار دهد، در آن صورت باید مرحله دوم انجام شود.

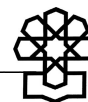
۱-۲. توصیف اقدامات بدیل ممکن به جای پروژه پیشنهادی

پس از مشخص شدن تأثیرات فرهنگی پروژه یا اقدام پیشنهاد شده، در این مرحله بر سر این موضوع تصمیم‌گیری می‌شود که آیا امکان ارائه پروژه‌های بدیل به علت عدم تأثیرات فرهنگی و یا با تأثیرات کم وجود دارد؟ در صورت وجود اقدامات جایگزین با تأثیرات اندک، این اقدامات به عنوان پیشنهاد ارائه می‌شود. در غیر این صورت باید مرحله سوم انجام شود.

۱-۳. توصیف وضعیت موجود محیط فرهنگی

در این مرحله وضعیت موجود محیط فرهنگی، به صورت کامل توصیف می‌شود. این توصیف مبنایی برای نشان دادن میزان تغییرات و تأثیرات ناشی از اجرای پروژه خواهد بود.

1. Ibid.

۴-۱. پیش‌بینی وضعیت آتی (سنجش تفاوت میان انجام و عدم انجام فعالیت)

۴-۱-۱. پیش‌بینی وضعیت آتی محیط فرهنگی در صورت انجام فعالیت پیشنهادی

در این مرحله تأثیراتی که انتظار می‌رود در آینده بر اثر اجرای فعالیت پیشنهادی در محیط فرهنگی منطقه ایجاد شود، شناسایی شده و وضعیت فرهنگی آینده توصیف می‌شود.

۴-۱-۲. پیش‌بینی وضعیت آتی محیط فرهنگی بدون انجام اقدام پیشنهادی

فرهنگ ذاتاً متغیر و متحول است، از همین روی باید در تهیه پیوست فرهنگی روشن شود که تغییرات انجام شده ناشی از انجام فعالیت‌های اقتصادی و توسعه‌ای بوده است، نه ناشی از دگرگونی‌های ذاتی فرهنگ.

۲. پیشگیری و جبران آثار منفی

۲-۱. شناسایی روش‌هایی برای پرهیز، حذف یا کاهش هرگونه تأثیر مخرب و جبران‌های ممکن برای آنها.

در این مرحله روش‌هایی که می‌توان با استفاده از آنها تأثیرات مخرب فرهنگی فعالیت‌های اقتصادی را کم و یا به نوعی جبران کرد شناسایی می‌شوند و اگر چاره‌ای جز انجام پروژه با همه تأثیرات فرهنگی نباشد از این روش‌ها برای جبران آثار فرهنگی استفاده می‌شود.

۲-۲. نظارت

بعد از تصمیم‌گیری درباره انجام شدن و نحوه انجام فعالیت، باید درخصوص اجرای صحیح تصمیمات اخذ شده، نظام نظارتی ایجاد شود.^۱

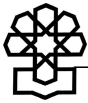
نمونه‌هایی از انجام پیوست فرهنگی در دیگر کشورها

۱. چالش‌های فرهنگی نقشه‌کشی، طراحی و ساخت راه در جزیره بالی اندونزی

در کشورهای درحال توسعه که دارای الگوهای سکونت متراکم هستند یکی از مهمترین چالش‌های پیش رو، ساخت جاده‌های جدید و عبور این جاده‌ها از محیط‌هایی است که دارای اهمیت فرهنگی هستند. این مشکل به مشکلاتی چون چالش‌های مهندسی از قبیل ضرورت مستندسازی و منطبق ساختن پروژه توسعه‌ای با قوانین زیست‌محیطی و قوانین کشوری اضافه می‌شود.

این موارد در ارتباط با آخرین مطالعه‌ای که در اندونزی انجام شده، رخ داده است. مطالعه درخصوص امکان‌سنجی ۱۰ جاده پیشنهادی جدید برای مناطق شهر دنس پاسار مرکز استان بالی

1. Ibid.

است. که شهرت جهانی دارد و مقصد چند صد هزار توریست مختلف از سراسر جهان است. به همین دلیل در این شهر نیاز به شبکه حمل و نقل مؤثر و کارآ حس می‌شود.

از آنجایی که تعدادی از ۱۰ راه پیشنهادی جدید باید از زیرساخت‌های موجود عبور کنند، از همین روی آنها به صورت بالقوه تأثیرات مهمی بر انسجام و پیوستگی روستاها، دسترسی به اماکن مذهبی چون مسجد و معابد خواهند داشت و باعث از دست رفتن خانه تعدادی از افراد و کوچ اجباری گروهی از ساکنین می‌شوند. علاوه بر این هیچ نوع جبران یا کاهش خسارتی که مورد پذیرش روستاییان باشد وجود ندارد و آنها ناچارند در تصمیم‌سازی‌ها مشارکت کرده و رأی موافق به تأسیس جاده‌هایی بدهند که بر فرهنگ بومی آنها تأثیر می‌گذارد.

در حالی که جاده‌های جدید و بهبود زیرساخت‌های جاده‌ای موجود به شدت مورد نیاز است تا نیازهای روزافزون ماشین‌ها و حرکت توریست‌ها را که سهم قابل توجهی در ارزآوری برای اندونزی دارند را تأمین کند، اما انطباق با نیازهای فرهنگی بالایی‌ها طراحی و ساخت جاده را به چالش منحصر به فردی تبدیل کرده است.^۱

۲. چالش‌های فرهنگی بریدن درخت‌ها: مورد ساراماکا مارونز^۲

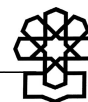
جنگل‌های استوایی در مناطق قاره‌ای منبع تنوع فرهنگی و زیستی اجتماعی هستند که در نزدیکی آن زندگی می‌کنند. آنها این جنگل‌ها را منبع حیات خود می‌دانند که نیازهای معنوی و عاطفی آنها را برآورده می‌سازند. همچنین این جنگل‌ها منبع گونه‌های گیاهی طبیعی و دارویی مورد نیاز آنها هستند.

در هر حال این جنگل‌ها مکرر به وسیله پروژه‌های توسعه‌ای که دولت‌های محلی یا شرکت‌های بین‌المللی خارجی انجام می‌دهند مورد تهدید قرار گرفته‌اند. گاهی اوقات شرکت‌های داروسازی بزرگ کشورهای توسعه‌یافته از این جنگل‌ها برای تولید داروهایی که بعدها با قیمت‌های گزاف به بومیان فروخته می‌شود استفاده می‌کنند.

جنبش جهانی جنگل با مستند کردن تخریب‌های صورت گرفته تلاش کرده است تا از جنگل‌ها و زمین‌های آبا و اجدادی ساکنین بومی که ادامه نسلشان در گرو آن است، حفاظت کند. اخیراً همه زمین‌های داخل کشور به عنوان زمین‌های دولتی اعلام شده و افراد بومی بدون هیچ حقی نسبت به این زمین‌ها تنها در آن زندگی می‌کنند. اگر فعالیت‌های آنها برای امرار معاش مزاحم فعالیت‌های چوب‌بری یا معدنی شود، طبق قانون اولویت با فعالیت‌های معدنی و چوب‌بری است. هیچ مکانیسمی نیز برای مشورت با ساکنان بومی در خصوص این تأثیرات وجود ندارد.

1. Ibid.

2. Saramacca Maroons

۳. چالش‌های فرهنگی برای سدسازی در ترکیه

ساخت سد به‌منظور تهیه نیروی برق یا افزایش سطح زمین‌های زیرکشت، همواره بخشی از پروژه‌های اقتصادی - اجتماعی است. با این‌حال در این مسئله اختلاف نظری وجود ندارد که سدسازی باعث تخریب الگوی زندگی اجتماعات محلی یا آثار باستانی که در زیر زمین وجود دارد می‌شود و بناهای تاریخی را می‌تواند نابود کند.

برنامه برای ساختن سد در ایلوزا در رودخانه فرات بخشی از پروژه بزرگی است که برای توسعه جنوب ترکیه اجرا می‌شود. با این‌حال بسیاری از آثار تاریخی در دره‌های منتهی به دجله و فرات هنوز مورد کاوش و بررسی قرار نگرفته است. هرچند که این موضوع مورد بررسی قرار نگرفته و مستند نشده است، اما فرهنگ سنتی بومیان با ساختن سد از بین خواهد رفت. محیط زندگی کردهایی که از ۲۵۰۰ سال پیش از ایران مهاجرت کرده‌اند به همراه همه آثار و نشانه‌هایش زیر آب خواهد رفت همان‌طور که سنت‌های اقلیت عرب نابود خواهد شد.^۱

۴. سد سیوند در ایران

سد سیوند سدی است که در ۹۵ کیلومتری شمال شیراز، ۵۰ کیلومتری شهر باستانی پارسه (تخت‌جمشید) و حدود ۱۰ کیلومتری پاسارگاد بر روی رودخانه سیوند ساخته شده است. رودخانه پلوار بین این دو محوطه باستانی ثبت شده در فهرست میراث جهانی یونسکو (تخت‌جمشید و پاسارگاد) در کنار آرامگاه کوروش و در دل تنگه بلاغی جریان دارد. مسئولان هدف از ساخت این سد را کنترل سیلاب‌های رودخانه پلوار و آبرسانی به ۹ هزار هکتار از زمین‌های فرودست سد در توابع ارسنجان ذکر کرده‌اند.

معترضان به آگیری سد سیوند معتقدند آگیری این سد پیامدهای ناگواری را برای میراث فرهنگی و طبیعی منطقه دشت پاسارگاد و تنگه بلاغی به همراه خواهد داشت، به همین دلیل خواستار آن شدند که پیش از آگیری این سد، عواقب آن توسط کارشناسان برجسته و مستقل مورد ارزیابی قرار گیرد و چنانچه لازم است در این عمل تجدیدنظر به‌عمل آید.

از جمله مواردی که مخالفان آگیری سد سیوند معتقد بودند پس از آگیری این سد به‌وقوع خواهد پیوست می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

آثار باستانی منطقه تنگه بلاغی (تنها بخش سالم از راه شاهی، روستاهای باستانی، کاخ داریوش هخامنشی، کارگاه‌های نوب فلزات و تولید نوشیدنی، گورستان اشکانی و نقاطی که هنوز کاوش نشده‌اند) به زیر آب خواهند رفت.

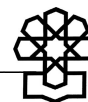
1. Burma.k.Sagiha, 2004.

به دلیل سست و آبرفتی بودن خاک منطقه پس از بالا آمدن آب‌های زیرزمینی بر اثر آبیگری سد، آثار باستانی دشت پاسارگاد (از جمله کاخ بار عام، کاخ دروازه، کاخ اختصاصی، گور کمبوجیه، تل تخت و به‌ویژه آرامگاه کوروش که نزدیک‌ترین اثر به سد است) تخریب خواهند شد. آثار باستانی پاسارگاد از جنس آهک و جذب‌کننده رطوبت هستند. پس تغییر آب و هوای منطقه و بالا رفتن میزان رطوبت هوا که به دلیل آبیگری سد رخ خواهد داد، سبب نابودی بناهای سنگی فرسوده پاسارگاد و به‌ویژه آرامگاه کوروش خواهد شد. گذرگاه تاریخی عشایر (دستکم در حال حاضر چهار ایل هنوز از آن استفاده می‌کنند) و مراتع و محل اطراق آنها در تنگه بلاغی به‌طور کامل به زیر آب خواهد رفت و به روند زندگی مردم این منطقه آسیب شدیدی وارد خواهد شد.

۵. توسعه دانشگاه آزاد اسلامی

مثال‌های فوق بیشتر بر تأثیرات پروژه‌های عمرانی بر منابع و زیرساخت‌های فرهنگی متمرکز بودند. در حالی که آثار پروژه‌های عمرانی تنها به آثار تاریخی فرهنگی محدود نیست و در سطح ارزش‌ها و شیوه زندگی نیز اثرگذار است. بارزترین نمونه این مورد را می‌توان به پیامدهای ناشی از گسترش دانشگاه آزاد در ایران اشاره کرد. مؤسسان دانشگاه آزاد با نیت گسترش و توسعه دانشگاه و ارتقای سطح کمی و کیفی آموزش در ایران، اقدام به تأسیس و توسعه این دانشگاه کردند. اما این اقدام آنها نتایج ناخواسته فراوان و تأثیرات فرهنگی عمده‌ای به همراه داشت. با گسترش روزافزون این دانشگاه در بسیاری از شهرهای کوچک و در برخی مناطق روستایی و با ورود دانشجویان کلان‌شهرها و به‌خصوص تهرانی‌ها به این واحدها، تغییر و تحولات بسیاری در شیوه زندگی، نحوه پوشش و ارزش‌های خانوادگی حاکم بر این محیط‌ها پدیدار گشت. در بسیاری از شهرهای ایران با تأسیس دانشگاه آزاد و در طول چند سال نحوه پوشش بسیاری از زنان و نگرش بسیاری از مردان نسبت به خانواده تغییر کرده است. این تغییرات به‌گونه‌ای بوده است که در مواردی مردم محلی به نحوه عملکرد این دانشگاه معترض بوده‌اند. البته در حال حاضر پوشش بد مختص دانشجویان دانشگاه آزاد نیست و با توجه به گسترش دانشگاه پیام نور، در مورد این دانشگاه و سایر دانشگاه‌های دولتی نیز صادق است. اما از آنجایی که دانشگاه آزاد در این راه پیشقدم بوده است، معمولاً بیشتر تغییر و تحولات فرهنگی تحت تأثیر گسترش این دانشگاه شکل گرفته است.

۶. مؤلفه‌های فرهنگی تحت تأثیر

همان‌طور که گفته شد، پیوست فرهنگی روش تحلیل تأثیرات اقدامات و سیاست‌های توسعه‌ای بر مؤلفه‌های فرهنگی محیط زندگی است. این مؤلفه‌ها دارای سطوح مختلفی هستند و در یک طیف وسیع شامل سطوح کلان و خرد می‌شوند. مهمترین این مؤلفه‌ها عبارتند از (هرچند محدود به این موارد نیستند):

- روش مواجهه با زندگی

در هر جامعه‌ای مردم با استفاده از نظام‌ها و ارزش‌های اقتصادی و اجتماعی محلی با زندگی مواجه می‌شوند. نحوه مواجهه آنها تحت تأثیر منابع فیزیکی، امکانات و مقدرات در اختیار آنهاست. دگرگونی در این منابع و امکانات باعث دگرگونی در نحوه مواجهه با زندگی خواهد شد.

براساس همین نحوه مواجهه با زندگی است که مردم از محیط طبیعی برای ساخت پناهگاه، امرار و معاش، صنعت، عبادت، تفریح و گردهمایی استفاده می‌کنند. به عبارت دیگر سامان جامعه و سازماندهی آن تحت تأثیر امکانات و مقدرات افراد جامعه شکل می‌گیرد و تغییر می‌کند. روشی که جامعه سازمان می‌یابد و از طریق باورها و نهادهای فرهنگی و اجتماعی منسجم می‌شود، تحت تأثیر فعالیت‌های توسعه‌ای دگرگون می‌شود. با دگرگونی نحوه مواجهه افراد جامعه با زندگی روشی که جوامع به تجلیات هویتشان ارزش می‌دهند نیز تغییر می‌کند.

- هنر، موسیقی، زبان، هنرهای دستی، جشن‌های محلی و دیگر جلوه‌های فرهنگی.

- ارزش‌ها و باورهای درخصوص شیوه صحیح زیستن، خانواده و روابط بیرون از خانواده، روابط طبقاتی، ابزارهای اظهار وجود و دیگر تجلیات اجتماعی.

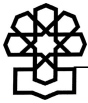
- خصلت زیبایی‌شناختی و فرهنگی جامعه یا محله^۱.

پیوست فرهنگی شامل توصیف وضعیت موجود این جنبه‌های فرهنگی در محیط و پیش‌بینی آن است که اگر فعالیت عمرانی و اقتصادی معینی روی دهد آنها چگونه و تا چه میزان تغییر خواهند کرد.

معیارهای تهیه صحیح پیوست فرهنگی

برای تهیه صحیح پیوست فرهنگی انجام برخی کارها و داشتن برخی اجزا در پیوست فرهنگی ضروری است. به خصوص اینکه عنوان پیوست در مفهوم خود ممکن است به معنای امری فرعی تلقی شود، از همین روی یک پیوست فرهنگی باید موارد زیر را در نظر داشته باشد:

1. Ibid.

۱. توجه به همه گروه‌های تحت تأثیر

یکی از جنبه‌های بسیار مهمی که معمولاً در پیوست فرهنگی مور غفلت قرار می‌گیرد، شناسایی همه گروه‌هایی است که احتمال دارد تحت تأثیر فعالیت‌های عمرانی و سیاست‌های توسعه‌ای قرار گیرند. همواره برندگان و بازندگان در نتیجه تصمیم به سدسازی، ساخت اتوبان یا ایجاد واحدهای دانشگاهی در مقیاس‌های بزرگ وجود دارند. در هر حال هیچ گروهی، به‌ویژه گروه‌هایی که به‌لحاظ سنی، جنسی، قومیت، نژاد، معلولیت، شغل و سایر شاخص‌ها حساس‌تر و آسیب‌پذیرترند، نباید تحت تأثیر پیامدهای ناگوار فرهنگی قرار گیرند. انصاف و عدالت در تهیه پیوست فرهنگی ارتباط صمیمی‌تر و نزدیک‌تر با گروه‌های تحت تأثیر به‌خصوص گروه‌های فقیر، کم‌درآمد و گروه‌های اقلیت و بومی را ضروری می‌سازد.

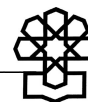
۲. مشارکت و فعالیت عمومی

از آنجایی که تهیه پیوست فرهنگی توسط کارشناسان متخصص انجام می‌شود، برای مردم و مشارکت عمومی جایگاهی متصور نمی‌شود اما به‌دلیل اینکه پیوست فرهنگی با تعیین و بررسی نگرانی‌ها درخصوص پیامدهای فرهنگی عمومی سروکار دارد، مشارکت عمومی در اجرای پیوست فرهنگی ضروری است. در این ارتباط باید تعیین شود چه کسانی آسیب خواهند دید، چگونه می‌توان آنها را سازماندهی کرد و چگونه مشارکت فعال آنها در اجرای پیوست فرهنگی تضمین می‌شود.

۳. تمرکز بر ارزیابی

مجریان پیوست فرهنگی باید محدودیت زمان و منابع را که دامنه ارزیابی و نحوه انجام کار در زمان مقرر را محدود می‌سازد، در نظر داشته باشند. با عنایت به چنین محدودیت‌هایی این پرسش مطرح می‌شود که «اگر شما نمی‌توانید کلیت فرهنگی را پوشش دهید، باید بر چه چیزی تمرکز کنید؟» پاسخ این است که برای اولویت‌بندی باید بر تأثیرات بسیار مهم تمرکز کرد و همه تأثیرات مهم بر همه گروه‌های مهم تحت تأثیر، باید با استفاده از ابزارهای ارزیابی سریع و سایر تکنیک‌های تحقیقاتی مشارکتی بررسی شود.

تأثیرات عمومی که با استفاده از روش‌های مشارکتی و تحقیقی چون (بحث‌های گروهی متمرکز، روش مشاهده مشارکتی، پیمایش‌ها و...) شناسایی می‌شوند، باید اولویت بالایی داشته باشند. در هر حال کارشناسان پیوست فرهنگی باید از تجربه و کارشناسی خود برای اولویت‌بندی مسائل استفاده کنند.

۴. تعیین روش‌ها و پیش‌فرض‌ها

روش‌ها و پیش‌فرض‌های مورد استفاده در پیوست فرهنگی باید قبل از تصمیم‌گیری منتشر شود تا هم در اختیار عموم پژوهشگران و متخصصان حوزه فرهنگ قرار گیرد و هم سیاستگذاران بتوانند تأثیرات ادعا شده را مورد بررسی قرار دهند.

۵. تعریف اهمیت و ضرورت متغیرهای فرهنگی آسیب‌دیده

پیوست فرهنگی باید روشن سازد که متغیر فرهنگی آسیب‌دیده یا تأثیر بازنمایی شده تا چه حد مهم است. چه دلایل قطعی برای ملاحظه یک متغیر به‌عنوان متغیر فرهنگی نسبت به سایر متغیرها وجود دارد؟ این دلایل باید تصریح شوند.

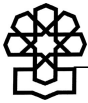
۶. تهیه بازخورد برای برنامه‌ریزان

پیوست فرهنگی نباید شکل گزارش مشورتی به‌خود بگیرد، که بدون مشارکت مخاطبان مستقیماً به شرکت مجری پروژه عمرانی فرستاده می‌شود. باید فرآیند بازخوردسنجی فعال متقابلی میان کارشناسان تهیه پیوست فرهنگی و شرکت مجری در تمام مدت ارزیابی و اجرای پروژه وجود داشته باشد. به این ترتیب نتایج پیوست فرهنگی باید به خورد طراحی پروژه داده شود تا تأثیرات منفی و مخرب را کاهش و آثار مثبت را افزایش دهد.

بنابراین پیوست فرهنگی باید همچون فرآیند پویایی باشد که شامل چرخه‌های طراحی پروژه، اجرای پیوست، بازطراحی و اجرای مجدد پیوست فرهنگی است. این فرآیندها باید با دقت انجام شود و به‌صورت غیررسمی با برنامه‌ریزان و طراحان پروژه هماهنگی صورت گیرد به‌گونه‌ای که آنها قبل از اینکه برای انجام کاری خیلی دیر شده باشد، به اندازه کافی از فرصت‌ها و تهدیدات بالقوه آگاه شوند. به این ترتیب دادن فرصت به مردم برای اظهارنظر و بیان نظراتشان درخصوص پیش‌نویس پیوست فرهنگی قبل از انتشار مهم است. این جنبه می‌تواند بدون هیچ خطری در فرآیند بازخورد و محدودسازی نیز وجود داشته باشد.

۷. استفاده از کارشناسان باتجربه و آموزش‌دیده

متخصصین فرهنگی آموزش‌دیده قادرند از روش‌های حرفه‌ای مناسب استفاده کنند که نتایج خوبی خواهد داشت. این متخصصین شامل انسان‌شناسان، باستان‌شناسان، قوم‌شناسان/ قوم‌نگاران، جغرافی‌دانان فرهنگی و اعضای رشته‌های مرتبط (چون جامعه‌شناسی، تاریخ اجتماعی، زبان‌شناسی و موسیقی‌شناسی و...) هستند.

این گروه می‌توانند کار پیوست فرهنگی را بهتر انجام دهند تا اینکه گروهی از یک رشته خاص اقدام به این کار کنند. انتخاب متخصصین پیوست فرهنگی نیازمند بررسی دقیق دانش و تجربه افراد در کنار هم و جستجو برای تناسب خوب میان تحلیلگر و موضوع مورد تحلیل است.

۸. ایجاد برنامه نظارت و کاهش آثار مخرب

پیوست فرهنگی نباید صرفاً به شرکت‌ها و مجریان پروژه، ارزیابی تأثیرات فرهنگی را بدهد، بلکه باید مبنایی فراهم سازد تا برنامه‌هایی برای کاهش تأثیرات فرهنگی منفی و نظارت بر نحوه عملکرد برنامه‌ها فراهم شود.

۹. تعیین منابع داده‌ها

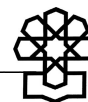
در تهیه پیوست فرهنگی باید منابعی که داده‌ها از آن استخراج شده‌اند، تعیین شود. سه منبعی که در پیوست فرهنگی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد عبارتند از: ادبیات علمی منتشر شده، داده‌های اولیه و ثانویه. ادبیات علمی منتشر شده شامل کتاب‌ها، گزارش‌ها، مقالات و مجلات است. داده‌های ثانویه شامل آمارهای اساسی، گزارش‌های آژانس‌ها و داده‌های جمع شده عادی توسط دولت است. داده‌های اولیه به صورت معمول شامل تحقیق پیمایشی، تاریخ شفاهی و مصاحبه با عناصر کلیدی شامل افراد جامعه محلی و مجریان است.^۱

مجوزهای حقوقی و الزامات اداری

تهیه پیوست فرهنگی نمی‌تواند در خلأ انجام شود. جدا از اینکه اجرای آن به عنوان پاسخی به وضعیت خاص (تغییرات ناشی از سیاست یا فعالیت توسعه‌ای پیشنهاد شده انجام می‌شود) همچنین نیازمند مجوزهای قانونی و حقوقی لازم برای اجراست.

در بسیاری از کشورها قانون حفاظت از محیط زیست مبنای حقوقی تهیه پیوست فرهنگی است. در این حالت پیوست فرهنگی در واقع سنجش تأثیرات فعالیت‌های توسعه‌ای بر جنبه‌های فرهنگی محیط انسانی است. جدول زیر برخی قوانین بعضی از کشورها را که مبنای تهیه پیوست فرهنگی است نشان می‌دهد:

1. Ibid.

جدول ۱. قوانینی که اجازه انجام پیوست فرهنگی را می‌دهد

کشور	قانون	محور مورد تأکید
آمریکا	قانون حفاظت از محیط زیست ۱۹۶۹	ضرورت استفاده از علوم اجتماعی برای سنجش تأثیرات بر محیط انسانی
هنگ کنگ	۱. فرمان ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی ۲. فرمان حفاظت از آثار و بناهای تاریخی ۳. دستورالعمل حفاظت از آثار باستانی دریایی	رویکردها و استانداردهای لازم برای تحقیق و ارزیابی تأثیرات بر محیط‌های فرهنگی را تعیین می‌کند.
نیوزلند	۱. مصوبه ۱۸۴۰ ویتانگی ۲. قانون مدیریت منابع ۱۹۹۱	اعطای حق مالکیت به بریتانیایی‌ها و تضمین حمایت از آنها مکانیسمی که تحت آن منابع مادی و فیزیکی نیوزلند مدیریت می‌شود
سنگال	قانون حفاظت از محیط زیست ۱۹۹۸	ضرورت اجرای ارزیابی تأثیرات اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی برای تمام پروژه‌هایی که در سنگال اجرا می‌شود
آفریقای جنوبی	قانون مدیریت محیط زیست ملی بخش ۳۸	هر حزبی که به قدرت می‌رسد اگر بخواهد پروژه توسعه‌ای را انجام دهد باید مجوز سازمان میراث فرهنگی را اخذ کند.

در کشور ما اصل پنجاهم قانون اساسی تصریح دارد:

اصل پنجاهم: در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است. علاوه بر این سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه - ابلاغی مقام معظم رهبری - نیز در بند «۱» بر تهیه پیوست فرهنگی تأکید دارد.

- امور فرهنگی

۱. تکمیل و اجرای طرح مهندسی فرهنگی کشور و تهیه پیوست فرهنگی برای طرح‌های مهم. همچنین در اساسنامه شورای عالی انقلاب فرهنگی مصوب سال ۱۳۷۳ در بند «۴» یکی از وظایف شورا این مورد تعیین شده است:

«بررسی الگوهای توسعه و تحلیل آثار و پیامدهای فرهنگی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور و ارائه پیشنهادهای اصلاحی به مراجع ذیربط».

در آیین‌نامه شورای فرهنگ عمومی بند «۶» هم بر این مورد تأکید شده است:

«بررسی آثار فرهنگی مترتب بر سیاست‌ها و اجرای طرح‌ها و برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی به‌منظور اطمینان از همسویی و عدم مغایرت آنها با اصول سیاست فرهنگی کشور و ابلاغ نتیجه به دستگاه‌های اجرایی و نیز ارائه راه‌حل‌های اسلامی مورد نیاز».

بنابراین به نظر می‌رسد از حیث وجود مجوزهای قانونی و حتی الزامات قانونی برای انجام پیوست فرهنگی در کشور مشکلی وجود نداشته باشد.

فرآیند اداری تهیه و اجرای پیوست فرهنگی

برای تهیه اجرای پیوست فرهنگی در کشور می‌توان مراحل اداری زیر را با توجه به شرح وظایف دستگاه‌ها و نهادهای فرهنگی طی کرد. در این فرآیند دستگاه‌ها وظایف مشخص و روشنی دارند:

۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی

- این شورا دستورالعمل‌ها و اصول کلی پیوست فرهنگی را در قالب نظامنامه پیوست فرهنگی تعیین و ابلاغ می‌کند.

۲. هیئت وزیران

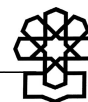
پروژه‌هایی را که نیازمند پیوست فرهنگی هستند، تعیین می‌کند.

۳. دستگاه‌های اجرایی

- استانداران و فرمانداران هر استان موظفند نقشه‌های پروژه‌هایی را که قرار است در منطقه انجام شود اعلام عمومی کنند.

۴. مجریان پروژه

- مجریان پروژه پیش‌نویس پیوست فرهنگی را تهیه کنند.
- مجریان پروژه باید جلسات مشترکی با گروه‌هایی که تحت تأثیر قرار خواهند گرفت، برگزار کنند.
- مجریان پروژه باید به صورت مکتوب دیدگاه‌های گروه‌هایی که تحت تأثیر قرار خواهند گرفت را منتشر کنند.
- نظرات و دیدگاه‌های بزرگان محلی باید اخذ شود.
- گزارش نهایی پیوست فرهنگی توسط مجریان پروژه تهیه شود.
- گزارش نهایی جهت بررسی و نقد و نظر به صورت عمومی منتشر شود.
- هیئت وزیران با بررسی پیوست فرهنگی تهیه شده، مجوزهای لازم را صادر کند.

مدل مفهومی برای جمع آوری، بررسی داده‌ها و اطلاعات در پیوست فرهنگی^۱

مدل ارائه شده در اینجا از مدل‌های موجود برای جمع‌آوری و بررسی داده‌ها و اطلاعات در ارزیابی تأثیرات فرهنگی در سایر نقاط دنیا به‌خصوص یونسکو الهام گرفته و تلاش شده است با بومی‌سازی آن چارچوبی برای گردآوری و بررسی داده‌ها در پیوست فرهنگی ارائه شود. عناصر اصلی این مدل عبارتند از:

- تعیین نوع پروژه یا فعالیت برای ارزیابی،
- تعیین متغیرهای فرهنگی که تحت تأثیر قرار می‌گیرند،
- تعیین مراحل در صورت‌بندی سیاست یا چرخه پروژه که در آن مراحل پیوست باید تکرار شود.
- تهیه ماتریسی که در آن شاخص‌های سه‌گانه فوق برای تسهیل بررسی و ارزیابی تأثیرات مهم مرتب شوند.

۱. تعیین نوع پروژه

پیوست فرهنگی باید متناسب با نوع پروژه متفاوت باشد، دامنه و تنوع انواع پروژه‌ها شامل موارد زیر می‌شود که برای هر مورد پیوست فرهنگی شامل توصیفات فنی جزئی و ریز از پروژه توسعه‌ای است:

- استخراج مواد معدنی،
- محیط‌های خطرناک دفن زباله،
- نیروگاه،
- مخازن شامل کنترل سیلاب‌ها و طوفان‌ها، تولید برق، حفاظتی و تفریحی، دریاچه‌های خنک‌کننده و مخازن انحرافی،
- گیاهان صنعتی،
- بازطراحی زمین‌ها از تولید چوب تا بیابان‌زدایی،
- تأسیسات نظامی و دولتی،
- مؤسسات آموزشی / نهادی،
- امکانات حمل‌ونقل،
- توسعه خطوط ریلی از جمله مترو، راه‌آهن، منوریل، مسیرهای دوچرخه، پل‌ها، خطوط لوله،

1. Ibid.

- نرده‌ها، دیوارها و کانال، سد، کمر بند سبز و آبراه‌ها،
- ساخت اماکن مذهبی،
- پارک‌ها و محیط‌های حفاظت شده تفریحی،
- پروژه‌های مسکن‌سازی.

۲. تعیین متغیرهای پیوست فرهنگی

متغیرهای پیوست فرهنگی نشان‌دهنده چالش‌های کیفی و همچنین قابل اندازه‌گیری است که در زندگی فرهنگی، نهادها، منابع و زیرساخت‌های جامعه و اجتماع محلی به‌دلیل تغییرات ناشی از سیاست یا پروژه توسعه‌ای ایجاد می‌شود. بنابراین متغیرهای فرهنگی را می‌توان در دو مقوله کلی طبقه‌بندی کرد:

- زندگی فرهنگی،

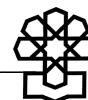
- زیرساخت‌ها و منابع فرهنگی.

۲-۱. زندگی فرهنگی شامل موارد زیر است:

- بیان‌های کلامی (داستان، شعر و زبان)،
- بیان‌های موسیقی (آهنگ و موسیقی)،
- بیان‌های عملی و رفتاری (بازی‌ها و آیین‌های سنتی)،
- بیان‌های مشهود و ملموس (نقاشی، مجسمه، سفال، جواهرات، سبذبافی، نساجی، پوشاک، فرش، ابزارآلات موسیقی و صنایع دستی)،
- ادیان و مراسم آیینی - دینی،
- روش‌های فرهنگی، باورها و نظام‌های ارزشی.

۲-۲. منابع و زیرساخت فرهنگی شامل:

- نظام معرفتی، مهارت‌ها و توانایی‌های بومی،
- محیط‌ها و مکان‌های مقدس،
- محیط‌های مهم فرهنگی و تاریخی، شامل آثار تاریخی، بناهای تاریخی، موزه‌ها، گالری هنر، سالن تئاتر،
- اسناد و متون فرهنگی و تاریخی مهم،
- معماری سنتی.

۳. تعیین مراحل پروژه یا چرخه پروژه

همه پروژه‌ها و سیاست‌ها در مراحل چندگانه و گام‌های متعددی اجرا می‌شوند؛ هر پروژه‌ای معمولاً با سه‌گانه مفهوم‌سازی، طراحی، برنامه‌ریزی آغاز می‌شود و با اجرا و ساخت‌وساز، نظارت و ارزیابی و عملیات و نگهداری ادامه می‌یابد.

با توجه به اینکه تأثیر پروژه در هر مرحله متفاوت است باید در هر مرحله پیوست فرهنگی لازم تهیه و اجرا شود تا با عنایت به نتایج پیوست فرهنگی، پروژه تغییر کند و یا حتی متوقف شود. بنابراین تعیین مرحله خاص در اجرای پروژه یا سیاست، مهمترین جنبه در شناسایی تأثیرات فرهنگی است. در هریک از مراحل اجرای طرح‌های مهم در صورت نیاز باید پیوست فرهنگی تهیه شود این مراحل عبارتند از:

۳-۱. مرحله سیاستگذاری و برنامه‌ریزی

این مرحله به تمام فعالیت‌هایی که از مفهوم‌سازی یک پروژه تا ساخت‌وساز و اجرای پروژه را دربر می‌گیرد، اطلاق می‌شود. اغلب تصور می‌شود که تأثیرات واقعی تنها با شروع فعالیت‌های فیزیکی نمایان می‌شود. اما نگرانی‌های مردم بومی، مخالفت‌ها و دشمنی‌های آنها می‌تواند همزمان با اعلام انجام پروژه به وجود آید. از همین روی لابی کردن برای حفظ منافع بومیان، تلاش‌های سیاسیون برای نفوذ سیاسی و یا تلاش‌های گروه‌های خاص برای تغییر سیاست می‌تواند در همین مرحله صورت گیرد.

۳-۲. مرحله ساخت‌وساز/ اجرا

این مرحله می‌تواند در همان زمان که تصمیم معینی اتخاذ شد، انجام شود. برای ساخت‌وساز پروژه‌ها صاف کردن زمین، کشیدن جاده دسترسی، کوچ دادن افراد بومی در صورت لزوم انجام می‌شود. در نتیجه این اقدامات الگوهای زندگی محلی و شبکه روابط آنها می‌تواند تأثیر پذیرد و منابع و زیرساخت‌های فرهنگی تخریب شوند.

۳-۳. مرحله بهره‌برداری/ نگهداری

این مرحله به بعد از تکمیل پروژه و یا اجرای سیاست مربوط است. این مرحله زمانی است که اجتماعات محلی خواهان تضمین مزایای بلندمدت پروژه یا سیاست هستند.

۳-۴. مرحله اصلاح/ متوقف ساختن پروژه

این مرحله مربوط به زمانی است که این پیشنهاد مطرح شده است که پروژه یا سیاست و فعالیت‌های مرتبط با آن در زمان آتی متوقف خواهد شد. در مرحله برنامه‌ریزی، با اعلام خبر توقف یا تغییر پروژه، دلواپسی‌های افراد محلی پیدا خواهد شد، از دست دادن مزایا، امکانات و فوایدی که پروژه به همراه داشته، می‌تواند عامل خشم و عصبانیت باشد.

۴. تهیه ماتریسی برای پیوست فرهنگی درباره نوع و مراحل پروژه

متخصصان پیوست فرهنگی باید ماتریسی بسازند تا تحقیقاتشان از تأثیرات فرهنگی مهم بالقوه را جهت بدهند. برای هر مرحله سیاست/ پروژه، ارزیابی باید تأثیرات بالقوه بر هر متغیر فرهنگی را در ماتریس معین کند. ساختن ماتریس تضمین می‌کند که هیچ جنبه مهمی مغفول نمانده است. ابتدا ماتریس کلی برای همه متغیرهای فرهنگی به شکل زیر تهیه می‌شود:

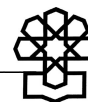
جدول ۲. ماتریس مراحل مرتبط پروژه با متغیرهای پیوست فرهنگی^۱

اصلاح/توقف	بهره‌برداری/نگهداری	ساخت‌وساز/اجرا	طراحی/برنامه‌ریزی	مراحل پروژه متغیرهای پیوست فرهنگی
				الف) زندگی فرهنگی شامل: - بیان‌های کلامی (داستان، شعر و زبان) - بیان‌های موسیقی (آهنگ و موسیقی)، - بیان‌های عملی و رفتاری (بازی‌ها، آیین‌های سنتی) - بیان‌های مشهود و ملموس (نقاشی، مجسمه، سفال، جواهرات، سبدهبافی، نساجی، پوشاک، فرش، آلات موسیقی و صنایع دستی)، - ادیان و مراسم آیینی دینی، - روش‌های فرهنگی، باورها و نظام‌های ارزشی.
				ب) منابع و زیرساخت فرهنگی شامل: - نظام معرفتی، مهارت‌ها و توانایی‌های بومی، - محیط‌ها و مکان‌های مقدس، - محیط‌های مهم فرهنگی و تاریخی، شامل آثار تاریخی، بناهای تاریخی، موزه‌ها و برنامه‌ها، گالری هنر، سالن تئاتر، - اسناد و متون فرهنگی و تاریخی مهم، - نظام‌های منابع طبیعی، - معماری سنتی.

پس از تهیه ماتریس فوق برای هر متغیر فرهنگی با توجه به نوع پروژه یک ماتریس به شکل زیر تهیه

می‌شود:

1. Ibid.

جدول ۳. متغیرهای پیوست فرهنگی با عنایت به نوع و مرحله پروژه / سیاست^۱

اصلاح/بازسازی	بهره‌برداری/نگهداری	ساخت‌وساز / اجرا	طراحی سیاست/پروژه	مرحله نوع پروژه/سیاست
				پروژه کانال سازی
				پروژه خط و لوله زیردریایی
				خط آهن
				...

در این مرحله تأثیراتی را که بر متغیرهای فرهنگی در هر مرحله از اقدامات توسعه‌ای وارد می‌شود، معین می‌کنند.

۵. شیوه تهیه پیوست فرهنگی

اگرچه چارچوب هر سیاست، برنامه یا پروژه‌ای واحد نیست، اما در بسیاری از موارد مجموعه مراحل استاندارد چندگانه‌ای وجود دارد که تحلیل باید به‌منظور رسیدن به نتایج مورد نظر از طریق آنها پیش برود، این مراحل در قالب گام‌های چندگانه تهیه پیوست فرهنگی در ذیل آمده است:

گام اول - توصیف اقدام عمرانی یا سیاست پیشنهادی و بدیل‌های قابل قبول آن

در این گام، پروژه پیشنهادی به‌صورت جزئی و ریز توصیف می‌شود تا داده‌های مورد نیاز از سوی مجریان پروژه برای ساختن چارچوب پیوست فرهنگی فراهم شود. داده‌های فنی مورد نیاز که برای ساختن این چارچوب باید از مجریان پروژه گرفته شود، عبارتند از:

- محل پروژه،
- نیازهای پروژه به زمین،
- نیاز به تأسیسات جانبی (جاده، خطوط انتقال آب و برق)،
- برنامه ساخت‌وساز و اجرا،
- حجم نیروی کار (ساخت‌وساز و اجرا برحسب ماه و سال)،
- شکل و اندازه تسهیلات (اگر تسهیلاتی وجود دارد)،
- نیاز به نیروی کار محلی،
- منابع نهادی و سازمانی.

همچنین می‌توان از لیست متغیرهای پیوست فرهنگی که در جدول ۲ آمده است برای کسب داده از مجریان پروژه یا سیاست، استفاده کرد.

1. Ibid.

گام دوم - تعیین و توصیف وضعیت موجود فرهنگی به عنوان شرایط پایه و مبنا

شرایط پایه‌ای شامل شرایط موجود و روندهای گذشته همراه با محیط انسانی است که قرار است در آن طرح‌های مهم پیشنهادی اجرا شود.

- مجری پیوست فرهنگی باید سعی کند تا شرایط موجود مربوطه را در حوزه‌ای که بالقوه تحت تأثیر قرار دارد، شناسایی کند.

- مجری پیوست فرهنگی باید به سؤال‌های زیر پاسخ دهد:

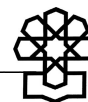
- چه تعداد افراد تحت تأثیر قرار خواهند گرفت، آیا آنها متمرکز یا پراکنده‌اند؟
- هر گروه چگونه به محیط طبیعی یا ساخته شده مرتبط می‌شوند؟
- زمینه تاریخی هر گروه از افراد چیست؟
- منابع فرهنگی هر گروه چیست؟
- آیا گروه‌های اقلیت و بومی وجود دارند؟ آیا آنها نیازهای خاصی دارند؟
- اعمال فرهنگی، نظام باورها و ارزش‌ها، که هر گروه را هویت می‌بخشد چیست؟
- آنها چگونه فکر می‌کنند؟ چگونه با محیط مواجه می‌شوند؟ برای تغییر چه میزان آمادگی دارند؟
- اشکال عمده اظهار وجود برای هر گروه یا اجتماع چیست؟

این نوع اطلاعات حداقل باید بر مبنای ادبیات موجود، اسناد دولتی و مشورت با کارشناسان و مردم تهیه شود. برای پروژه‌ها و سیاست‌های پیچیده، مطالعات علمی بر مبنای شواهد تجربی نیاز است. این مطالعات شامل پیمایش‌های ژئوفیزیکی، حفاری‌های باستان‌شناسی، پیمایش‌های قوم‌نگاری، مطالعات موردی تاریخی، نقشه‌کشی فرهنگی و... است.

گام سوم - تهیه برنامه مشارکت عمومی مؤثر به گونه‌ای که همه ذینفعانی که تحت تأثیر قرار می‌گیرند در آن مشارکت داشته باشند.

این کار نیازمند تعیین همه گروه‌ها و کار با آنهاست. سطح مشارکت عمومی با نوع و ماهیت پروژه تعیین می‌شود. برای یک پروژه پیچیده، ممکن است لازم باشد تا پیمایشی درباره گروه‌های تحت تأثیر انجام شود و با مصاحبه‌های شخصی با نمایندگان گروه‌های تحت تأثیر تکمیل شود تا ویژگی‌های عمومی جامعه تحت تأثیر مشخص شود، گروه‌هایی که به‌طور بالقوه تحت تأثیر قرار خواهند گرفت معین شوند و حوزه‌های بالقوه تأثیر تعیین شود. اطلاعات و داده‌های که در این مرحله به دست می‌آید، در برنامه مشارکت عمومی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

در پروژه‌های ساده، مشورت با رهبران محلی، گروه‌های قدرت محلی و کارشناسان محلی، می‌تواند برای کسب داده‌های لازم جهت ایجاد برنامه مشارکت عمومی کافی باشد.

گام چهارم - تعیین و تعریف تأثیرات مهم

بعد از شناخت کامل طرح پیشنهادی، مجری پیوست فرهنگی باید حوزه کامل تأثیرات مهم فرهنگی را - که برمبنای بحث‌ها یا مصاحبه‌ها با اعضای گروه‌هایی که به‌طور بالقوه تحت تأثیراند به‌دست آمده است - تعیین کند.

معیارهای مرتبط با تأثیرات مهم گزینش شده عبارتند از:

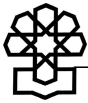
- تعیین میزان احتمال رخ دادن تأثیر،
- تعداد افراد - به‌خصوص افراد بومی - که تحت تأثیر خواهند بود،
- مدت زمان تأثیرات بالقوه،
- ارزش‌های مزایا و هزینه‌ها برای گروه‌های تحت تأثیر،
- حدودی که تأثیر قابل بازنگری است یا می‌تواند کاهش یابد،
- موارد مشابه تأثیرات بعدی.

گام پنجم - بررسی اهمیت تأثیرات محتمل

تأثیرات فرهنگی محتمل باید برحسب شرایط پیش‌بینی شده با و بدون عمل (شرایط پایه‌ای) صورت‌بندی شود. این شرایط شامل شرایط پیش‌بینی شده در صورت اجرای پروژه و تأثیرات پیش‌بینی شده‌ای است که می‌تواند به‌عنوان تفاوت بین آینده با و بدون اقدام پیشنهادی شناخته شود. بررسی اهمیت تأثیرات محتمل از طریق مطالعه داده‌هایی است که توسط مراکز تحقیقاتی تهیه شده یا از طریق مطالعه اطلاعات به‌دست آمده از تجربیات پیشین یا اقدامات مشابه یا گروه‌های جمعیتی مشابه، داده‌های جمعیت‌شناختی و سایر آمارهای مهم، منابع و اسناد دست دوم و تحقیقات میدانی چون مصاحبه‌ها، جلسات بحث گروه‌های کانونی، پیمایش‌ها، مشاهده همراه با مشارکت و سایر تکنیک‌های مشارکتی به‌دست آمده است.

از آنجایی که تغییرات فرهنگی در بلندمدت نمایان می‌شود، روش‌های تجسم محیط فرهنگی آینده به‌گونه‌ای که همه عوامل دخیل در فرآیند تغییر را شامل شود، آسان نیست. آنچه ممکن است در شرایط معین رخ دهد باز هم مبتنی بر عواملی چون دامنه و گستردگی عمل /سیاست، منطقه‌ای که پروژه اجرا می‌شود و در دسترس بودن داده‌های مرتبط است. روش‌های تجسم و تصویر آینده شامل موارد زیر است، اما انحصاراً در این موارد خلاصه نمی‌شود:

- برنامه‌ریزی طولی براساس چشم‌انداز، مطالعات آینده‌شناسانه،
- روش مقایسه‌ای، مقایسه با اقدامات مشابه و تأثیرات آنها،
- روند خط مستقیم پروژه، محاسبه روندهای موجود و تجسم آن در آینده،
- نظر کارشناسی، اخذ نظرات کارشناسان و رهبران محلی درباره سناریوها و تغییرات مشابه.

گام ششم - پیش‌بینی واکنش گروه‌های تحت تأثیر برای تأثیرات پیش‌بینی شده

با عنایت به گروه‌هایی که به‌طور بالقوه تحت تأثیر قرار دارند و انواع تأثیراتی که پیش‌بینی شده است، واکنش احتمالی گروه‌های تحت تأثیر چه خواهد بود؟

آیا گروه‌ها تحت تأثیر طرز فکر رهبرانشان قرار دارند و آیا رهبر گروه درباره پروژه نظر مثبت یا منفی دارد؟ آیا راهی برای افراد جهت انطباق وجود دارد، یا امکان جایگزینی هست؟ آیا گروه می‌تواند شیوه‌های ارزشی زندگی فرهنگی، اشکال ظهورات فرهنگی، نهادهای فرهنگی، سازمان‌ها و شبکه‌ها و منابع و زیرساخت‌های فرهنگی‌اش را حفظ کند؟

گام هفتم - ملاحظه تأثیرات غیرمستقیم و انباشتی

درواقع این مرحله یک گام جداگانه نیست بلکه جنبه‌ای از مراحل چندگانه فوق‌الذکر است. بسیاری از تأثیرات فرهنگی مستقیم نیستند، آنها می‌توانند بعد از انجام عمل و اجرای سیاست رخ دهند و ممکن است با محل اجرای پروژه فاصله داشته باشند.

گام هشتم - پیشنهاد بدیل‌های جدید در صورت نیاز و امکان

با مشخص شدن تأثیرات مهم، باید بدیل‌هایی که مشکلات را کاهش می‌دهند در نظر گرفته شود و با مدیران پروژه و مجریان و گروه‌های تحت تأثیر همکاری شود تا مشخص شود چگونه می‌توان این کار را انجام داد.

گام نهم - تهیه نقشه کاهش عوارض

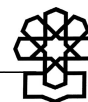
پیوست فرهنگی نباید صرفاً پیش‌بینی تأثیرات باشد، بلکه باید به همان سان روش‌ها و ابزارهای کاهش تأثیرات مخرب را تعیین کند. کاهش خطرات شامل اجتناب از تأثیرات مخرب بدون محدود ساختن یا متوقف کردن اجرای پروژه است: به حداقل رساندن، تصحیح و یا کاهش آثار از طریق طراحی یا راه‌اندازی پروژه یا سیاست، یا جبران آثار با فراهم آوردن امکانات، منابع و فرصت‌های جایگزین.

کاهش عوارض گاهی اوقات پیچیده می‌شود و نیازمند منابع است. اما خواه مجریان پروژه یا دستگاه‌های برنامه‌ریز یا گروه‌های تحت تأثیر، مسئول تهیه شیوه‌های استاندارد باشند، خواه نباشند نیاز دارند تا کاهش عوارض به‌درستی تعریف شود و بر مبنای ابزارهای اداری و حقوقی مستند شود.

برای فهم پیچیدگی مسائل، می‌توان از استراتژی مرحله‌ای مناسبی که برای مدیریت کاهش تأثیرات فرهنگی مخرب که بعد از توصیه‌های معاهده تالاب‌ها در رامسر تهیه شده است استفاده کرد.

• استراتژی مرحله‌ای برای مدیریت کاهش تأثیرات فرهنگی مخرب

مرحله ۱: مدیران/طراحان پروژه می‌کوشند تا از همه تأثیرات مخرب پرهیز کنند.
مرحله ۲: مدیران/طراحان پروژه تلاش می‌کنند تأثیرات منفی را که نمی‌توان از آن اجتناب کرد،

کاهش دهند.

مرحله ۳: مدیران/ طراحان پروژه آثار مخربی را که قابل اجتناب و کاهش نیست را جبران می‌کنند.^۱ دو گام از این مراحل شامل پرهیز و کاهش اثرات مخرب، می‌تواند برای خود پروژه یا در اجتماع بومی یا منطقه تحت تأثیر به‌کار رود. مرحله جبران می‌تواند شامل انتقال دادن جمعیت تحت تأثیر به محیط دیگری شود. مقدار جبران بستگی به نوع زمین و امکانات از دست رفته، شدت تأثیر و محل مجموعه عمرانی است.

با توجه به پیچیدگی بررسی مسائل در تنظیم و رتبه‌بندی کاهش آثار، مجری پیوست فرهنگی باید ابتدا میزان اهمیت هر متغیر را که در گام پنجم تعیین شده است، مشخص کند.

ارزیابی کاهش خطرات بالقوه متغیرهای پیوست فرهنگی

مرحله اول - تعیین اینکه آیا مجریان پروژه و طراحان سیاست می‌توانند پروژه پیشنهادی را محدود ساخته و یا از آثار مخرب بر محیط محلی پرهیز کنند.

برای مثال ساخت یک جاده که باعث جابجایی جمعیت یک روستا می‌شود یا منابع فرهنگی آنها را تخریب می‌کند.

مرحله دوم - تعیین راه‌ها و ابزارهای کاهش اثرات مخرب فرهنگی.

برای مثال، جوامع محلی گاهی اوقات از ایده استقرار تسهیلات در محل به دلیل خطرات مذهبی، بهداشتی یا فرهنگی ناخشنودند. چنین نگرشی اگر به‌محض شکل‌گیری پروژه رخ دهد کاهش اثرات مخرب را دشوار خواهد کرد، اما می‌توان با آگاه کردن مردم و ایجاد امکان برای اخذ تصمیمات آگاهانه یا مشارکت فعال در فرآیند تصمیم‌سازی یا ارائه تضمین‌های کافی برای انجام درست و بدون خطر عملیات، برای آنها این موضع را تعدیل کرد.

مرحله سوم - تعیین و جبران تأثیرات فرهنگی غیرقابل اجتناب.

سه امکان برای جبران کردن آثار مخرب وجود دارد:

۱. تعیین روش‌های جبرانی آثار غیرقابل اجتنابی که بر افراد و اجتماع وارد می‌شود،

۲. تعیین، شناسایی، تأمین نیازهای اساسی و یا دیگر متغیرهای کیفیت زندگی به‌عنوان غرامت

برای عوارض جانبی در ارتباط با اجتماع محلی،

۳. شناسایی تأثیرات فرهنگی غیرقابل جبران توسط مدیران پروژه/ طراحان سیاست و اعضای

شورای اسلامی محلی تا به ساکنین درخصوص نگرانی‌هایشان توضیح دهند.

گام دهم - تهیه طرح و نقشه نظارت

نقشه نظارت باید بر عملکرد پروژه نظارت داشته باشد و تأثیرات واقعی پروژه را با تأثیرات

۱. منبع: معاهده تالابها در رامسر (۱۹۷۱)، رامسر، ایران.

پیش‌بینی شده مقایسه کرده و ابزارهای سنجش دیگری برای تطبیق و مقایسه تأثیرات پیش‌بینی شده ایجاد کند. علاوه بر نقشه نظارت، طرح نظارت باید در کار باشد تا انحراف از سیاست و اقدام پیشنهادی را تشخیص دهد. این طرح همچنین برای برنامه‌ها و پروژه‌هایی که فاقد اطلاعات جزئی هستند یا آنهایی که عدم اطمینان و تغییرپذیری بالا دارند، به کار می‌رود.

اگر روندهای نظارتی نتواند به‌درستی اجرا شود، در آن صورت در توافقی‌های صورت گرفته برای کاهش آثار مخرب باید به عدم اطمینان و قطعیت در اجرایی شدن تصمیمات اذعان کنند. نظارت می‌تواند برنامه دوطرفه‌ای میان مجریان پروژه و افراد تحت تأثیر باشد. در بودجه پروژه باید بودجه ویژه‌ای برای نظارت بر پروژه در نظر گرفته شود و بخشی از این بودجه به افراد محلی که توانایی انجام این کار را دارند اختصاص داده شود.^۱

جمع‌بندی و پیشنهاد

محدودیت‌های پیوست فرهنگی

ابعاد متغیر پیوست فرهنگی، کاربری آن را به دلایل زیر می‌تواند به یک چالش جدی تبدیل کند و به همین دلیل با محدودیت‌های زیر مواجه است:

۱. دستورالعمل‌ها می‌توانند به‌عنوان حداقل‌ها لحاظ شوند. برخی مناطق و سازمان‌ها ممکن است نیاز به استانداردهای پیشرفته‌تری از آنچه در اینجا ارائه شده است داشته باشند. دیگران حتماً به ایجاد ظرفیت انسانی و فیزیکی قبل از اجرای هر مرحله از پیوست فرهنگی نیاز خواهند داشت.

۲. گردآوری داده‌های اساسی پشتیبان برای پیوست فرهنگی و طراحی نظام‌های نظارتی بعدی، با توجه به فقدان برخی آمار و اطلاعات در کشور ممکن است دشوار و هزینه‌بر باشد.

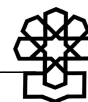
۳. مقامات برنامه‌ریز ممکن است شامل افرادی از وزارتخانه‌های مختلف و مؤسسات خصوصی و دولتی باشند. گاهی اوقات ممکن است هیچ نماینده‌ای از نهادهای فرهنگی مسئول نباشد تا دستورالعمل‌های تهیه پیوست فرهنگی، ارزیابی پیش‌نویس آن و همچنین نسخه نهایی را تهیه و یا مورد ارزیابی قرار دهد.

۴. اگرچه ممکن است مقامات مسئول نسخه نهایی پیوست فرهنگی را ارائه کنند، اما تأیید

قانونی پروژه منوط به انجام پیوست فرهنگی نیست و این امر عملاً پیوست را بلااثر می‌سازد.

۵. پیوست فرهنگی روندهای پیچیده برنامه‌ریزی و تصویب پروژه را پیچیده‌تر می‌کند. بنابراین، تخصص در مدیریت منابع فرهنگی، ارزیابی تأثیر فرهنگی، برنامه‌ریزی فرآیندهای محلی،

1. Ibid.

منطقه‌ای و ملی ضروری است.

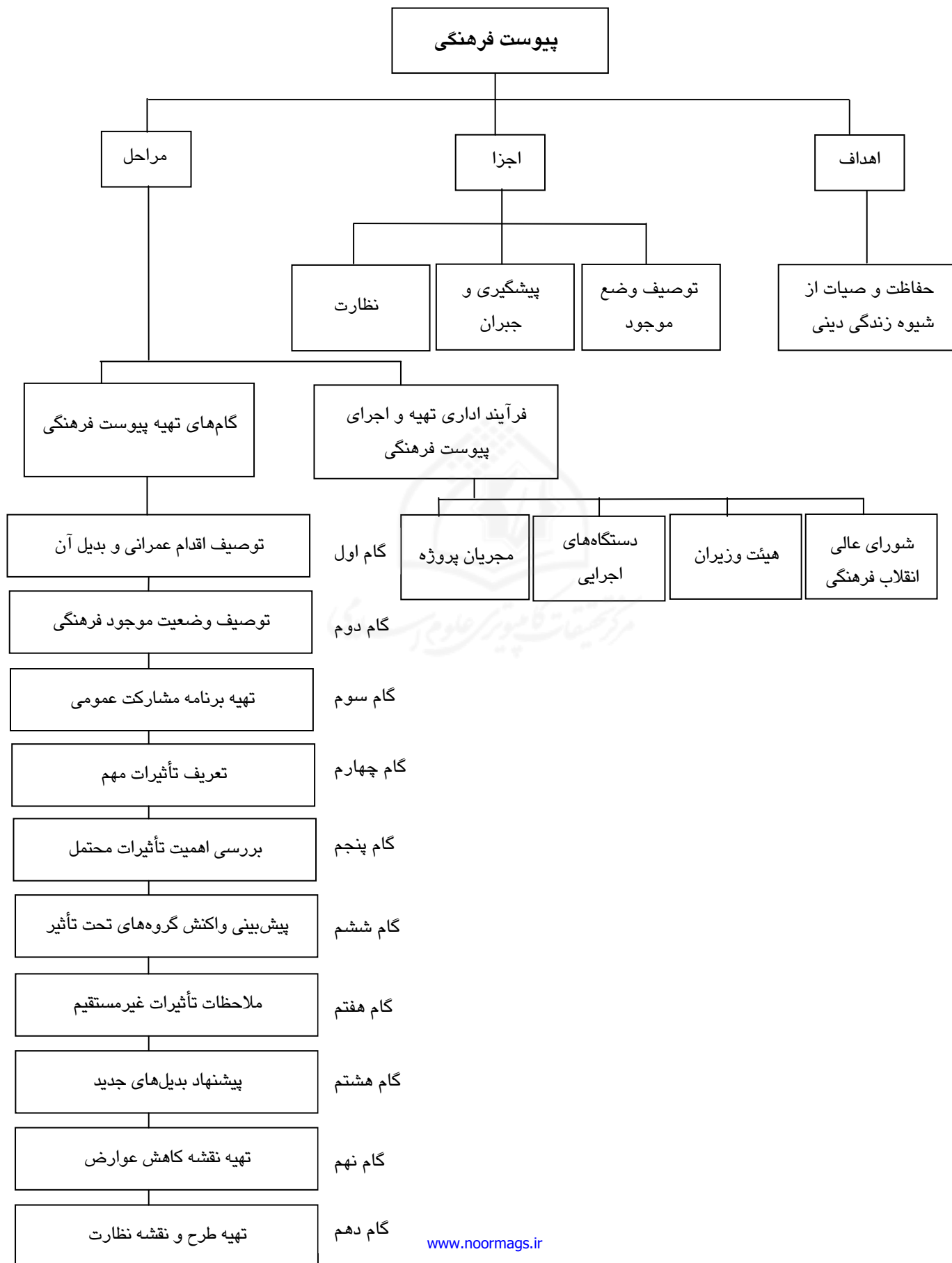
۶. مجریان پروژه باید تأخیرات معمولی و طولانی در مطالعه پیوست فرهنگی را بپذیرند. در دوره‌های موقت، باید تدابیر حفاظتی و پیشگیرانه‌ای برای جلوگیری از تخریب و یا خسارت به محیط فرهنگی که فعالیت‌های توسعه پیامدهای خطرناکی برای آنها دارند، پیشنهاد دهند.
۷. اجرای گام‌های دهگانه پیشنهاد شده در تهیه و اجرای پیوست فرهنگی تنها اولین گام در پذیرش فعالیت‌هایی است که تأثیرات فرهنگی مهمی دارند.
۸. به منظور بهبود فرآیند اجرای پیوست فرهنگی، نهادهای فرهنگی و سازمان‌های مجری پروژه‌های اقتصادی در تعیین استانداردها، قوانین و مقررات حفاظت از فرهنگ، باید با هم همکاری نزدیک داشته باشند.^۱

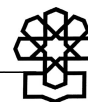

1. Ibid.

نمودار اهداف، اجزا و مراحل تهیه پیوست فرهنگی

منابع و مأخذ

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۲. سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران.
۳. سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۴. کاردان، عباس. فرهنگ ملی و محلی در عصر جهانی شدن، ماهنامه مهندسی فرهنگی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شماره ۱۱ و ۱۰، تیر و مرداد ۱۳۸۶.
۵. نظامی، مهدی. تحلیلی بر دیدگاه‌های مقام معظم رهبری در خصوص مهندسی فرهنگی کشور، چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۵.
۶. ابراهیم‌پور، محسن و سیدرضا مصطفوی. ارزیابی آثار و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی طرح‌ها و پروژه‌ها، تهران، دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، ۱۳۸۷.
۷. کریس‌روچ، ج.آر. ارزیابی تأثیر پروژه، ترجمه حسن چاوشیان، تهران، اختران، ۱۳۸۷.
۸. نامه پژوهش فرهنگی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال دهم، دوره سوم، شماره پنجم، بهار ۱۳۸۸.
9. <http://www.iranculture.org>
10. Framework for cultural impact assessment, burama k. sagnia. Project consultant, Dakar, Senegal, 2004.